
L'acolliment familiar

PID_00255601

Francesc Frigola Esteve

Temps mínim de dedicació recomanat: 3 hores

Francesc Frigola Esteve

Psicòleg i educador social habilitat. Ha treballat en l'àmbit de l'atenció residencial en el camp de la diversitat funcional psíquica i en la infància protegida. Ha estat director i psicòleg en una escola d'educació especial. Treballa en el Servei d'Acolliments Familiars Dre-cera des de fa vint-i-tres anys, tretze dels quals com a director, fent formació i seguiment de famílies acollidores extenses i alienes. Ha estat autor de materials docents de l'assignatura Adopció i acolliments familiars del grau d'Educació Social, tutor de TFG d'aquest mateix programa i professor col·laborador de la UOC des de l'any 2012. Ha participat com a docent en postgraus sobre acolliment familiar, així com en ponències en diversos fòrums. Té diferents publicacions sobre aquest tema. Participa en la Secció Clínica de Barcelona de l'Institut del Camp Freudia.

La revisió d'aquest recurs d'aprenentatge UOC ha estat coordinada pel professor: Jordi Solé Blanch (2018)

Segona edició: setembre 2019
© Francesc Frigola Esteve
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2019
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Realització editorial: FUOC

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars dels drets.

Índex

Introducció	5
1. La família. Breu recorregut per un marc històric i social	7
1.1. La família: una construcció cultural. Evolució	7
1.2. Història de l'acolliment familiar. Els nens atesos pels altres	8
2. L'acolliment familiar com a mesura protectora	10
2.1. Aspectes legals	10
2.2. Els pares dels infants. Situacions que porten al desempament	11
2.3. Els infants. Recorregut després del desempament	13
3. Consideracions al voltant dels acolliments familiars	17
3.1. L'acolliment en família extensa	17
3.1.1. Els avis acollidors	19
3.1.2. Els tiets acollidors	20
3.2. L'acolliment en família aliena	21
3.3. El treball de preparació per a l'acolliment	22
3.3.1. L'estudi de les famílies candidates a acollir. La formació prèvia	22
3.3.2. Estudi de l'infant. Conèixer-lo	27
3.4. Assignació d'una família a un infant. La preparació de l'acolliment	28
3.4.1. L'acoblament	29
3.5. La convivència en l'acolliment. Treball de seguiment	31
3.5.1. La convivència	31
3.5.2. La relació amb els pares	34
3.5.3. El treball tècnic de seguiment	36
3.5.4. La formació continuada de les famílies. Els grups de suport	37
3.6. La finalització de l'acolliment	37
Bibliografia	39

Introducció

Al món occidental s'estan produint actualment i de manera accelerada un seguit de canvis socials que provoquen que l'estructura familiar coneguda fins ara també es vegi afectada. D'aquesta manera, la família tradicional ha quedat reduïda a la parella parental (o tan sols a un d'ells) i als seus descendents.

En aquest context, els protagonistes de la criança dels infants, que sempre ha estat un assumpte cabdal en l'organització de les societats humanes, s'han reduït. Les funcions que tradicionalment havien exercit també els avis, els oncles, els padrins o altres figures s'han perdut totalment o, si més no, en bona part. Ara tota aquesta responsabilitat està dipositada de manera exclusiva en els pares o, com dèiem ara, en només un d'ells. La responsabilització temporal o permanent d'un nen per part de la seva família extensa a causa de l'absència dels pares o per suplir-ne la incapacitat és més difícil de trobar en les famílies actuals.

Simultàniament, però, apareixen noves figures de suport: l'escolarització que esdevé obligatòria, els cangurs, les escoles bressol o les organitzacions de lleure, que emergeixen davant la incorporació de la dona al món laboral, etc. L'antic suport familiar és substituït per l'actual suport social. I de nou apareixen els avis, tot i que amb unes funcions diferents de les d'èpoques anteriors. Han passat de ser la figura que encarnava l'autoritat familiar a convertir-se, en molts casos, en un altre dels elements de suport en la cura dels nets.

Quan els pares es troben ara en dificultats personals, de parella, socials o laborals, etc., la manca de suport familiar fa que, si les formes de suport social no estan a l'abast o no són suficients, tot sigui més difícil. La mateixa existència de l'acolliment familiar, com a pràctica regulada per l'Estat, mostra la fragilitat actual de la realitat social i dels vincles familiars.

Les figures d'autoritat i les tradicionals estructures socials d'abans són rellevades –en l'anomenada *societat hipermoderna*– per l'actual comercialització de qualsevol aspecte de la vida. Tal com diu Lipovetsky (2006), vivim en una societat en la qual impera l'hiperconsumisme, regida per una lògica de mercat. Les grans institucions socials (la família, l'Estat, etc.) han deixat de proporcionar solidesa estructural, fet que provoca el debilitament i la desestabilització emocional de les persones. Cada cop s'està menys preparat per fer front als avatars de la vida i a les adversitats que es deriven de la mateixa existència, així com per assumir les responsabilitats de les nostres actuacions i de les decisions que prenem.

Al mateix temps, la reivindicació i la defensa dels drets humans augmenten, juntament amb un seguit de valors socials relacionats amb la solidaritat envers els altres. En aquest context, l'acolliment familiar d'infants ha passat a ser una competència dels estats, que regulen i reglamenten allò que havia estat sempre una pràctica social marcada pels trets culturals de cada societat i de cada època.

En aquest text tractarem sobre les formes actuals d'acolliment familiar d'infants desemparats i sobre el sistema de protecció en el qual intervenen diferents professionals, entre els quals hi ha l'educador social, que ofereix suport i assessorament tècnic a aquests infants i a les famílies acollidores.

1. La família. Breu recorregut per un marc històric i social

En parlar de l'acolliment familiar ens trobem davant de dos conceptes: família i acolliment. Per començar, convé parlar de tots dos per entendre què és el que està en joc en cadascun d'ells.

1.1. La família: una construcció cultural. Evolució

Es tendeix a pensar que el concepte de família –tal com l'hem conegut nosaltres– és el mateix per a tothom i que sempre ha estat així: un sistema d'organització social que es presenta, ara i aquí, com a quelcom unívoc. Tanmateix, es tracta justament del contrari, d'un concepte que té múltiples formes i que es pot entendre de diverses maneres. A més, la família és una institució social que varia segons les diferents cultures coexistents en una mateixa època. Es tracta, doncs, d'una construcció cultural que pren formes diverses per tal d'adaptar-se a les necessitats pròpies de les diferents èpoques i societats.

Quan predominava la vida en el medi rural, la família tradicional era una estructura d'un abast molt més ampli que l'actual. Inclou els avis com a figures d'autoritat familiar, els oncles, els padrins, els germans grans i també els cosins. Tots ells tenien funcions respecte de la criança dels infants de la família.

Amb el predomini de la vida urbana, apareix la reducció de la família a la parella parental, els progenitors. I, d'una manera més recent, fins i tot a un de sol, fet que dona lloc a les famílies monoparentals. La situació, per tant, esdevé més complexa que no ho era abans: menys persones, els pares, de vegades un únic progenitor, han d'assumir les mateixes funcions. En aquest context, la incorporació de la dona al món laboral va propiciar l'aparició de noves figures encarregades de l'atenció dels infants: els cangurs, les escoles bressol, entre altres serveis, i de nou els avis, però ara amb una funció diferent de la de mantenir l'autoritat, pròpia d'altres èpoques; actualment, aquesta funció ha passat a ser sobretot cuidadora.

Les diferents formes que adopta la família en l'actualitat, siguin monoparentals, homoparentals, reconstituïdes, etc., i les noves formes d'accés a la paternitat i a la maternitat, amb fills naturals, adoptats, concebuts per les diverses tècniques de reproducció assistida, els fills propis amb la parella actual, els fills d'una parella anterior, els fills anteriors de la parella actual, etc., indiquen que ja no és possible pensar la família com un model únic, sinó que més aviat cal parlar de famílies en plural per donar compte de la diversitat de formes que

pren avui dia. Aquesta diversitat mostra que el vincle biològic que semblava que sustentava abans la família ha donat pas a altres possibilitats d'establir els lligams familiars.

1.2. Història de l'acolliment familiar. Els nens atesos pels altres

Comencem per definir el verb *acollir*. Segons el *Diccionario ideológico de la lengua española* de Julio Casares, *acoger* significa: «Admitir uno en su casa o compañía a otras personas». També té els sentits figurats de «Proteger, amparar» i «Refugiarse, ponerse en seguridad».

Protegir i *emparar* són verbs que defineixen bé la funció social de l'acolliment de menors: una responsabilitat i un compromís que van més enllà d'admetre algú a casa.

Com dèiem abans, la manera com s'estructura la família avui dia és diferent de la d'altres èpoques. Tradicionalment, diverses figures tenien cura dels nens de la família, participaven de la seva educació i adquirien uns rols definits:

- Els avis, que eren els que tenien l'autoritat familiar.
- L'hereu, com a cap de família (a Catalunya).
- Els oncles, que sovint ajudaven els pares.
- Els padrins, que no eren necessàriament familiars i que també tenien una funció que provenia de la religió.
- Les dides, que alletaven els nadons.
- El servei domèstic, en qui les classes adinerades delegaven les cures, les atencions i l'educació dels fills.
- L'afillament: fills criats per altres famílies durant molt de temps, sovint durant força anys; es tractava d'un acord remunerat.
- El que avui anomenem *xarxa social*: en l'àmbit rural, els veïns s'ocupaven dels nens quan els pares marxaven a treballar a fora a temporades.
- La beneficència: centres que atenien els nens, no necessàriament orfes. Són els orfenats que hi havia fins a mitjan segle XX i dels quals tenim notícia, entre d'altres, per arxius eclesiàstics o municipals, així com pels testimonis i les recreacions fetes per la literatura i el cinema.

Amb la predominança de l'àmbit urbà i l'emergència de l'estat del benestar, això canvia i és l'Estat –en molts països– el que s'ocupa dels nens quan no ho poden fer els pares. Però això és un fenomen històricament recent. En qualse-

Acollits històrics

La història, la Bíblia, les llegendes i els mites expliquen històries de personatges que van ser acollits pels altres: Moisès, Mahoma, Èdip, Zeus, Ròmul i Rem, etc.

vol cas, en l'actualitat encara es donen els acolliments de fet, és a dir, l'acord entre dues famílies perquè una tingui cura dels fills de l'altra. I és després que queda regulat per l'Estat, si en té coneixement.

Cal destacar la incidència de la Segona Guerra Mundial a Europa, on van quedar molts nens orfes vagarejant pels camps i les ciutats. Va ser justament en aquest moment quan va començar a prendre rellevància l'acolliment familiar en la forma que es dona actualment, en què són els estats els que passen a fer-se càrrec d'aquests infants.

A Espanya, els canvis van trigar més a produir-se. En l'àmbit de l'atenció i la protecció de la infància, el pas dels orfenats de beneficència als actuals centres de protecció (amb una atenció professional especialitzada) es va produir a l'inici de l'etapa democràtica, a principis de la dècada dels anys vuitanta. La legislació desplegada des de llavors ha anat assentant les figures jurídiques i administratives de l'acolliment, que ha pres modalitats diverses fins a arribar a la regulació actual.

Cap de les situacions esmentades no comportaven una adopció, si bé s'han documentat, per exemple, casos de «nens robats» durant el franquisme a l'Estat espanyol –en èpoques predemocràtiques es cometien tot tipus d'abusos, però aquest no és el tema d'aquest mòdul–. *Adoptar* remet a quelcom diferent. És una paraula provinent del llatí *adoptare*, *optare*, que significa 'desitjar o rebre com a fill aquell que no és natural'. En l'adopció hi ha canvi dels cognoms (que donen compte de «ser el fill de», d'estar inscrit en una línia de generacions). Una altra diferència és que en l'acolliment els pares biològics no han renunciat als fills i, per tant, estan presents durant tot el temps de l'acolliment.

L'acolliment familiar presenta dues condicions més que el diferencien de l'adopció: l'ajut econòmic i la temporalitat. La temporalitat forma part del concepte mateix d'acolliment, i encara que un acolliment familiar pugui allargar-se fins a la majoria d'edat, sempre manté la idea de provisionalitat. És un punt d'inseguretats que les famílies han d'acceptar, tal com veurem al llarg d'aquest treball.

2. L'acolliment familiar com a mesura protectora

Quan un infant es troba en una situació de desemparament és separat dels pares per tal de protegir-lo. La cura i atenció es delega a altres persones, que se'n fan càrrec mentre no pugui retornar amb la família d'origen. Es formalitza així una mesura d'acolliment que pot ser en una família o en un medi residencial i que es mantindrà el temps que duri el desemparament.

Cal situar l'acolliment familiar en aquest context. A continuació parlarem de què pot motivar el desemparament, de quines implicacions té per a l'infant i de quines són les principals casuístiques que es produeixen. Explicarem també les diferents modalitats d'acolliment familiar: en família extensa, en família aliena i acolliments de fet en família, i com es treballen des d'uns paràmetres professionals. Farem esment de l'acolliment en centre residencial, atès que pot ser un recurs pel qual passin els infants, però no el tractarem de manera específica, sinó només com a indicació d'on pot provenir un infant abans de formalitzar un acolliment en família o d'on pot acabar residint si l'acolliment familiar no té èxit i no es preveu un retorn a la família d'origen.

2.1. Aspectes legals

L'any 1989, l'Assemblea General de les Nacions Unides va promulgar la Declaració Universal dels Drets de l'Infant, que va establir els deu principis que els conformen i que serveixen de punt de partida per a les legislacions que posteriorment van desenvolupar els diferents estats. Cadascun d'aquests estats té, per tant, la seva pròpia legislació en matèria de protecció a la infància, i aquells que estan estructurats en sistemes federals o autonòmics han desenvolupat les seves lleis territorials específiques dins dels marcs més generals a fi de garantir la protecció uniforme en el conjunt del territori.

En les legislacions de protecció dels infants es determina quan un nen es troba en situació de desemparament, així com les mesures de protecció que cal adoptar. Es basteixen una sèrie de marcs reguladors i desplegaments normatius que estableixen els diferents procediments d'actuació en aspectes com ara les intervencions en les situacions de risc, les diferents opcions d'acolliment un cop es dictamina la separació del nucli familiar, les condicions d'idoneïtat que han de reunir les famílies que volen acollir un infant, els requeriments que han de complir els pares per recuperar els fills, etc.

El marc legislatiu –que no ens entretenim a descriure aquí perquè es pot consultar a les pàgines web de les administracions centrals i autonòmiques– estableix un circuit i un sistema adaptats als principis de protecció del menor que se centren en l'exercici dels seus drets individuals i col·lectius, entre els quals hi ha el dret a créixer en el si d'una família que cobreixi les seves necessitats

materials, el protegeixi i se'n faci responsable en un ambient afectiu que li permeti i li potenciï el desenvolupament integral de la personalitat. L'interès del menor –d'acord amb la legislació vigent– és sempre prioritari quan es tracta d'aplicar mesures que l'afecten.

2.2. Els pares dels infants. Situacions que porten al desemparament

Parlarem ara d'algunes de les possibles situacions familiars o dels possibles factors que poden provocar el desemparament dels fills. Cal tenir en compte que, en la majoria dels casos, el desemparament és fruit de més d'un d'aquests factors:

- **L'existència de malalties mentals.** Sovint ens trobem amb malalties mentals que afecten un dels progenitors o fins i tot que els afecten a tots dos. Poden ser malalties diagnosticades o no, però això no pot fer que en cap cas siguin ignorades, atès que poden incapacitar-los per exercir les seves funcions parentals. Hi ha casos en què, lluny de poder-se ocupar dels fills, són ells mateixos els que necessiten que algú se n'ocupi. Pot ser que la malaltia mental i la consegüent incapacitació siguin reconegudes pels afectats, i en aquest cas les mesures de protecció poden ser viscudes com un ajut i, per tant, poden ser acceptades més fàcilment. En els casos en què els pares no reconeixen la malaltia, les mesures de protecció dels fills poden ser viscudes com una injustícia i provocar un efecte persecutori que comporti una oposició.
- **La disfuncionalitat familiar greu.** Convé no confondre les ruptures de parella –amb una possible reconciliació posterior o l'establiment de noves relacions sentimentals–, un fet força actual i habitual, amb la desorganització i disfuncionalitat familiar dels casos a què ens referim. Ens trobem davant de quelcom més radical, que més aviat posa de manifest una inestabilitat d'un altre tipus (psíquica, emocional, afectiva, etc.). Un «navegar sense rumb», unes dificultats de vinculació amb els altres o una repetició de certs tipus de parelles, com ara les maltractadores. Aquesta desorganització familiar remet a problemes i dificultats estructurals, com ara l'existència de certs trastorns –no sempre reconeguts– en algun o alguns dels membres de la família. El desequilibri familiar greu pot arribar a ser una possible conseqüència de les malalties mentals del punt anterior.
- **Situacions de precarietat laboral i econòmica.** No es tracta aquí del cas d'algú que es troba en un moment de la seva vida amb dificultats laborals –situació que és una tendència dels nostres temps en un context generalitzat de precarització de la vida–, sinó que ens referim a persones que sovint es mostren incapaces de mantenir una feina durant gaire temps, amb les dificultats vitals que això comporta. La casuística més habitual fa referència, per exemple, a un consum abusiu de substàncies o a la comissió de delictes; en definitiva, a unes formes de vida marginals que, en els casos més

extremes, impliquen penes de presó. En les situacions de desemparament, aquests fets són prou habituals entre els progenitors o altres membres de la família d'origen.

- **L'abandonament.** Les negligències greus, la desatenció o el fet de desentendre's dels fills serien situacions que impliquen un dèficit en el tracte envers l'altre. Els maltractaments –físics, psíquics o emocionals– serien l'altre extrem: comportarien un plus, un excés, en el tracte.

Aquest factors, que, com hem dit, sovint coexisteixen, no sempre comporten la declaració d'un desemparament. Allò que esdevé determinant són les conseqüències que se'n deriven, sobretot si suposen un risc important per als fills.

Les conseqüències de risc per als fills quan es produeixen per una situació de dificultat important que pot ser transitòria, com ara la precarietat laboral i econòmica, el mal estat de salut, la manca de suport familiar o social, etc., s'englobarien dins els casos més factibles de recuperació dels nuclis familiars, ja que les famílies acostumen a ser conscients de les dificultats que tenen i cerquen, o almenys accepten, l'ajut que se'ls ofereix. El problema s'agreuja quan apareix una incapacitat manifesta dels pares per fer-se càrrec dels fills, o quan els situen (a tots o a un d'ells) en un mal lloc: el lloc de l'abandó o del maltractament.

Val a dir que hi ha casos en què no tots els germans estan desemparats i separats del nucli familiar. De vegades, algun germà, que pot ser notòriament més gran o més petit que els altres, roman amb els pares. Tanmateix, les conseqüències per als fills les podríem situar en els dos extrems d'un mateix eix. En ambdues situacions es dona un maltractament, però en un cas és per defecte i en l'altre per excés.

Tal com veurem més endavant, un cop es declara el desemparament d'un menor d'edat, els infants són acollits en família extensa, en família aliena o en centre residencial, a l'espera que els pares es recuperin dins d'uns terminis clarament delimitats. L'objectiu és que els fills puguin tornar amb ells si es garanteix que poden fer-se'n càrrec sense exposar-los a noves situacions de risc. Si la recuperació no és possible i els pares no s'acullen als plans de treball que se'ls ofereixen, les mesures protectores s'allarguen en el temps. En aquest sentit, la legislació preveu la figura de l'acolliment familiar permanent i, fins i tot, l'adopció, per bé que també hi ha infants que acaben complint la majoria d'edat en centres residencials.

La recuperació dels pares o les famílies d'origen ve marcada per diferents factors, un dels quals és la voluntat expressa que es produeixi. Si hi ha un reconeixement de les circumstàncies que han motivat el desemparament i un desig envers els fills, el pronòstic serà, d'entrada, més favorable. Es tracta de

famílies que valoren i segueixen les indicacions dels tècnics que hi treballen i que veuen com un ajut, un suport que els permetrà recuperar els fills. El desig d'aquests de tornar-los a tenir, tal com hem dit, esdevé cabdal.

També hi ha famílies en les quals aquest desig és més feble o no es dona. Són famílies que es poden acomodar a la situació de tenir els fills atesos per altres i, tot i que poden queixar-se de la situació, mostrar la seva oposició i parlar de la injustícia que s'ha comès –sovint amb molta agressivitat envers els professionals que han pres la decisió–, no fan passos efectius que permetin mostrar fefaentment que volen recuperar-los.

Hi ha d'altres casos en els quals la situació dels pares esdevé crònica, amb uns antecedents que se situen molt més enllà del moment del desemparament. El que ocupa el centre de les seves vides és el consum de drogues, la marginalitat, els actes delictius, etc. Els fills queden en un segon o tercer pla entre aquests interessos i formes de vida, un lloc residual que difícilment ocuparà la centralitat de les seves vides amb el pas dels anys.

És freqüent que la posició d'un progenitor i l'altre sigui diferent, més enllà que mantinguin o no la relació de parella. L'absència del pare acostuma a ser molt més habitual, i no són estranys els casos de mares amb fills de diverses parelles que acaben soles sense poder fer-se càrrec de tots ells per si mateixes.

Quin posicionament han de tenir els professionals davant d'aquestes realitats? Primer cal destacar que la seva funció, tot i que treballen amb els progenitors, està emmarcada en els paràmetres de l'interès superior de l'infant, que no sempre és coincident amb el dels pares. La funció dels equips que treballen amb ells serà diferent en funció de la posició que tinguin amb relació als fills. Respecte d'uns pares que tenen la voluntat de recuperar els fills, els professionals se situen en un lloc de suport, acompanyament i orientació en el procés. En altres casos, els professionals tenen més aviat la funció d'intentar desvetllar l'interès cap als fills, si és possible, com a pas previ a l'establiment d'una relació d'ajuda. Quan la cronicitat s'ha instal·lat, la seva funció ha de ser exclusivament procurar i mantenir la protecció i el benestar dels infants.

Més endavant parlarem de la relació entre pares i fills quan aquests estan acollits. Ara només anticiparem que aquesta relació haurà d'estar determinada per l'esmentat interès superior del menor i, en conseqüència, pels factors de protecció. El posicionament dels pares respecte dels fills, però, pot variar en funció de les circumstàncies. Per això és cabdal determinar en quins paràmetres s'ha de donar aquesta relació.

2.3. Els infants. Recorregut després del desemparament

El desemparament es farà efectiu quan el treball previ dels equips especialitzats dels serveis socials i del sistema de protecció hagin esgotat altres possibilitats encaminades a resoldre la situació familiar sense que l'infant hagi d'abandonar

la llar. Quan els plans de treball no tinguin èxit i calgui declarar el desemparament, l'infant o adolescent serà separat dels pares per tal que se'l pugui protegir. Això es pot produir de diferents maneres d'acord amb l'evolució de cada cas. Abans de fer efectiva una separació, cal valorar totes les alternatives, prioritzant la possibilitat de regularitzar un acolliment amb algun familiar proper (**acolliment en família extensa**) o, en la seva absència, amb una altra família amb qui no hi hagi cap vincle sanguini (**acolliment en família aliena**).

En molts casos, però, la situació de risc que viu un infant requereix una actuació urgent, sigui perquè no es tenia coneixement previ del cas, sigui perquè les coses es deteriorenen de manera precipitada per algun esdeveniment que les desencadena. Si aleshores no es pot fer efectiu un acolliment familiar, i prioritzant sempre la protecció de l'infant, s'opta per acollir-lo en un centre (**acolliment residencial**). Quan es produeix l'ingrés en un centre, l'equip tècnic inicia l'estudi de les possibles opcions familiars.

Tot i que l'opció de l'acolliment familiar en família extensa sempre és preferent, en ser la més normalitzada i natural, els equips tècnics poden proposar l'acolliment en un centre com a primera opció si creuen que l'afectació de l'infant recomana una atenció professional (educadors socials, psicòlegs, etc.) en un medi residencial. En aquests casos, cal evitar que la institucionalització s'allargui.

Les situacions que hagi pogut viure un infant quan vivia a casa comporten, òbviament, conseqüències per a ell. El grau d'afectació serà divers i dependrà de com s'hagin produït, en cada cas, els esdeveniments, però sempre cal tenir en compte aquestes conseqüències. L'estada en un centre pot estar pensada com un temps per treballar amb el nen tant les seqüeles per les situacions viscudes a casa com la separació que comporta el desemparament. També és un temps que pot servir per preparar l'acolliment d'un infant en una possible família, sigui extensa o aliena, sobretot quan la recuperació dels pares es demora i no es preveu que puguin recuperar el fill de manera imminent.

Hi ha desemparaments que es produeixen en el moment que neix l'infant o quan és molt petit. En aquests casos, si no hi ha família extensa que el pugui acollir i per tal d'evitar una institucionalització, hi ha famílies alienes que els acullen durant un curt període de temps. Molts sistemes de protecció –com ara el de Catalunya, que és des d'on parlem– compten amb famílies que fan **acolliments d'urgència i diagnòstic**. Els acolliments d'urgència ofereixen un temps als equips tècnics per tal que puguin estudiar la viabilitat d'un retorn amb els pares. En cas que aquest retorn no sigui possible a curt o mitjà termini, es valora la idoneïtat de les altres mesures protectores (acolliment en família extensa o família aliena, adopció, etc.).

A Catalunya hi ha altres modalitats d'acolliment especialitzat en família aliena. Ens referim a les **Unitats de Convivència d'Acció Educativa (UCAE)** (Cassellas i Mayoral, 2010). Es tracta d'acolliments professionalitzats per mitjà dels

quals es dona cobertura a grups de germans que no es volen separar, a adolescents que poden tenir dificultats a l'hora de trobar una família d'acollida o a infants amb necessitats educatives especials, malalties cròniques o trastorns de conducta, etc. Es tracta de casos que difícilment podrien ser acollits per una família sense formació especialitzada a causa de la complexitat i de la dedicació que requereixen.

Finalment, una altra possibilitat és que els pares ja hagin delegat la seva responsabilitat en familiars propers o en amics o veïns amb els quals l'infant ja viu quan el cas és conegut pels serveis socials o de protecció a la infància. Ens trobem davant d'**acolliments de fet** que han de ser valorats pels equips professionals, que no sempre avalaran aquestes situacions. Es desaconsellen, per exemple, quan es valora que aquestes persones no poden protegir l'infant adequadament, o quan els pares –pel fet de conèixer on viuen o de tenir-hi relació– poden dur a terme ingerències que acabin comportant un perjudici per als fills en veure's exposats a noves situacions d'instabilitat i desprotecció.

Hem de tenir en compte que l'infant declarat en situació de desemparament, tret de quan la situació es produeix en una etapa molt inicial de la seva vida, ha establert uns vincles amb els seus pares. La separació, doncs, provoca uns efectes que cal conèixer i treballar, entre altres coses perquè aquests efectes entraran en joc quan l'infant sigui acollit per una família –sigui extensa o aliena– o ingressi en un centre. L'infant ha de poder elaborar aquesta separació i, en aquest sentit, és important la tasca que poden fer els acollidors, siguin els professionals del centre o la família que l'ha acollit. Elaborar la separació comporta que hi hagi respecte per part dels altres. L'infant no acostuma a parlar del que li ha succeït amb facilitat, ni quan ho volen els adults que l'envolten. Necessita un temps per poder-ho fer. El que ha de saber l'infant és que ho pot fer i que, quan ho faci, serà escoltat.

D'altra banda, amb aquesta separació real, física, derivada de les mesures de protecció, es busca facilitar també la possibilitat d'una altra separació. Una separació subjectiva. És a dir, donar l'oportunitat de separar-se d'aquella manera de relacionar-se amb els altres tal com l'havia conegut a casa, havent estat objecte d'abandonament o maltractament per part dels pares o dels adults de referència. S'han d'oferir a l'infant altres maneres possibles de relacionar-se.

Els qui han conegut o han treballat amb nens en aquestes circumstàncies han vist com n'hi ha que sembla que busquin ser pegats o rebutjats. És la manera que han conegut de relacionar-se amb l'altre i la repeteixen en arribar a un centre o a una família acollidora, fet que genera malestar i desconcert en els adults que ara se n'ocupen. Aquests adults, siguin professionals o una família, han de poder mostrar-li que hi ha una altra manera de relacionar-se i trencar d'aquesta manera la lògica de la repetició.

Durant la convivència amb la família acollidora apareixen en els nens, sobretot a l'inici, reaccions de malestar; reaccions que ni ells mateixos poden explicar i que exterioritzen les seves vacil·lacions per haver de deixar els pares i haver anat a viure amb uns parents o amb unes persones que no coneixen. Poden sentir-se culpables i pensar que la separació s'ha produït per causa seva, fet que obre la porta a un seguit d'interrogants que poden perseguir-los durant molt temps. Un aspecte que afavoreix l'acolliment és que hi hagi un consentiment, una acceptació dels pares perquè el fill sigui acollit. Això facilitarà també la relació que mantindran pares i fills durant l'acolliment.

Un altre element que cal tenir en compte és la incertesa sobre quant de temps viurà amb els acollidors. En realitat, la incertesa i la inestabilitat han format part de la seva vida. Cal oferir-li, doncs, estabilitat. Convé que l'infant sàpiga quin és el pronòstic dels pares i si el retorn amb ells és o no factible a curt termini. I cal que sàpiga que, mentre el retorn no sigui possible, tindrà un lloc a la família o al centre que l'acull i uns adults que se'n faran càrrec i se'n responsabilitzaran.

La funció dels professionals, sempre que sigui possible un treball previ, serà acompanyar l'infant en el desemparament i en la consegüent separació dels pares, procurant anticipar-li les coses i donar-li uns motius que puguin ser entenedors per a ell, en funció de la seva edat. Així mateix, els professionals han de fer un acompanyament en el recorregut de l'infant pels recursos de protecció que se li ofereixen, tot verificant la protecció que se li pretén donar i les condicions en què es produeix.

3. Consideracions al voltant dels acolliments familiars

L'acolliment familiar és, com hem dit, l'opció més natural i normalitzada per a un infant desemparat. Hi ha, però, un seguit d'aspectes que cal conèixer i tenir en compte i que, en gran mesura, determinen la necessitat de fer un estudi previ a les famílies que s'ofereixen per acollir, alhora que determinen també el treball posterior de seguiment dels acolliments un cop s'han constituït. Cal verificar que l'acolliment familiar es dona amb unes condicions mínimes, positives per a l'infant, malgrat haver d'assumir que no hi ha mai, d'entrada, cap garantia. Les consideracions que s'apuntaran a continuació són diferents en funció de la modalitat de l'acolliment, sigui en família extensa o en una d'aliena.

3.1. L'acolliment en família extensa

L'acolliment en família extensa és l'opció que, com hem dit, es contempla de manera preferent. Es pretén que l'infant pugui continuar vivint en l'entorn familiar i social més proper, evitant-li la institucionalització, sempre que sigui possible. És a dir, mantenir el vincle que ja està establert. De vegades, però, això no és així. Sovint ens trobem amb infants que no coneixien prèviament els avis o tiets acollidors. No es pot fer prevaldre sempre, doncs, l'ideal del vincle de sang. Sabem que aquest vincle, en realitat, no és garantia de res. No és una garantia que, per si mateixa, sostingui l'acolliment. Per tant, es fa necessari en aquests acolliments fer un treball, que consisteix en l'estudi previ de la família i en un seguiment de l'acolliment que doni suport i assessorament tècnic tant a les famílies acollidores com als infants acollits. Cal verificar que l'acolliment es produeix en les condicions mínimes exigibles, de manera que s'ofereix a les famílies un suport al qual puguin recórrer quan ho necessitin, un suport que s'ha de fer extensiu també als infants, que han de poder trobar un lloc on poder ser escoltats.

Es tracta que els avis o tiets acollidors puguin fer-se realment càrrec dels infants i puguin respondre a les variades necessitats que presenten. És per això que convé facilitar l'accés a una xarxa social propera tant a les famílies com als infants.

El treball de seguiment també ha de permetre que els familiars acollidors facilitin la relació dels nens amb els pares biològics, quelcom que no sempre succeeix, sobretot si la relació entre els adults és difícil o conflictiva. És necessari, llavors, fer un treball amb els acollidors per tal de preservar els interessos de l'infant en aquests casos.

La casuística demostra que, en la majoria dels casos, l'acolliment en família extensa permet que el nen mantingui la vinculació familiar i social que tenia, i no se separi del seu entorn, un fet que es considera favorable. Ara bé, hi ha altres circumstàncies que també cal tenir en compte.

Així, per exemple, veiem amb certa freqüència que els avis o tiets acollidors es troben en situacions de certa precarietat, tant econòmica com de vincle social. Les situacions de desemparament dels infants no es poden atribuir només a la responsabilitat paterna; cal també tenir en compte els condicionants socials. Contextos de pobresa estructural que aboquen a la marginalitat poden ser la causa de tot tipus de negligències i tractes disfuncionals. Per aquest motiu, ens podem trobar amb famílies extenses que no disposin de les condicions materials o de la capacitat per poder exercir el que s'espera en un acolliment, com és protegir l'infant i donar-li les atencions que necessita, fet que s'accentua si hi ha manca de suports externs i d'una xarxa protectora.

Tant si es tracta d'acolliments amb avis com amb tiets o germans, s'ha de tenir en compte que els pares saben on viu la família. De vegades, aquest és un element afavoridor, però també pot provocar que els acollidors tinguin dificultats a l'hora de protegir els infants, sobretot quan els pares mantenen una relació amb la resta de la família i retreuen als acollidors el fet d'haver-los usurpat els fills. A l'altre extrem, quan hi ha una proposta de retorn del nen amb els pares, de vegades els avis o tiets acollidors s'hi oposen, tant pel coneixement que tenen dels pares i del seu historial (i el temor que això els desperta) com per la relació conflictiva que hi mantenen. Aquesta oposició també pot venir produïda pel mateix vincle que han acabat establint amb els nets o nebots acollits, que els dificulta la separació. En aquest sentit, hi pot haver una certa competència entre ells sobre qui se n'ha de fer càrrec.

Podem veure, doncs, que el vincle de sang no garanteix un bon acolliment. En aquests acolliments hi ha un seguit de condicionants que poden dificultar-ne el desenvolupament. Per això és tan important fer un estudi adequat de la família candidata a acollir, així com dur a terme un treball de suport i assessorament en el seguiment dels casos. La finalitat és vetllar perquè els infants acollits en família extensa rebin l'atenció i l'educació més adequades a les seves necessitats. I també que les famílies acollidores puguin sostenir l'acolliment.

Val a dir que hi ha casos en què les coses són d'una altra manera. La situació és més estable i normalitzada i, per tant, aquest treball de seguiment no cal que sigui tan intens. En aquests casos cal fer una verificació periòdica, atès que les situacions sempre són canviants, en un sentit o altre.

Els acolliments en família extensa es donen sobretot, com ja hem dit, per part d'avis, tiets i, de vegades, germans més grans. Cadascun d'ells presenta aspectes diferencials respecte dels altres.

3.1.1. Els avis acollidors

En aquests acolliments ens trobem que:

- Els acollidors tenen habitualment una edat avançada.
- Pot ser que els infants acollits siguin força petits o estiguin acollits des dels pocs mesos de vida.
- Pot donar-se el cas que aquests acolliments s'hagin produït en situacions de fet, és a dir, que hagin estat els mateixos pares els que els hagin delegat la cura dels fills com una manera de desentendre-se'n. O que els avis prenguin la iniciativa d'ocupar-se dels nets davant la desatenció que veuen en els pares.
- Acostumen a ser de llarga durada, sovint més enllà de la majoria d'edat dels nois, un fet important atesa l'edat dels avis.

Les diferents implicacions que se'n deriven són:

- La inquietud dels avis envers el futur, sobretot quan veuen que els pares difícilment podran recuperar els fills. És una preocupació al voltant del pas del temps i de la progressiva incapacitat que va apareixent, una situació que s'intensifica a mesura que els nets creixen i necessiten més adults referents. Apareix també la por al dia que ells faltin, sobretot si els nets són encara massa joves. És una preocupació que apareix fins i tot en avis relativament joves.
- Són infants a qui els avis els estan fent de pares. Hi ha, doncs, un salt generacional que no acostuma a ser fàcil ni per als uns ni per als altres (els poden anomenar *iaios* o *pares*, segons els casos). També es pot esmentar el cas de quan els acollidors són germans més grans, sovint amb prou edat per poder ser-ne realment els pares, però que pertanyen a la mateixa generació filial. Segons com es tractin aquestes situacions, tant en un cas com en l'altre hi pot haver una confusió generacional en els infants o adolescents acollits.
- Hi ha avis que tenen la convicció que si es troben en la situació d'haver de cuidar els nets és perquè la cosa no els va anar bé com a pares dels seus fills. Els sentiments de fracàs són molt presents, així com el temor que el que va ocórrer amb els fills es repeteixi amb els nets. És a dir, que els nets, en arribar a una edat determinada, es trobin abocats al mateix que els seus pares (aparició de malalties mentals, consum de drogues, marginalitat, etc.) i que ells no ho puguin afrontar perquè ja són grans. Aquesta por a la repetició actua de vegades com a motor inconscient per, precisament, provocar-la. Això obliga els equips que s'ocupen del seguiment d'aquests

acolliments a estar amatents a les actituds i mirades d'aquests avis envers els nets, a fi d'ajudar-los a canviar la manera de percebre'ls.

- Pel que fa a la relació amb els pares dels infants, ens podem trobar amb casos en què estableixen acords sense el coneixement dels professionals, sense fer cas de les indicacions que els donen (acordant visites o sortides no autoritzades, per exemple). Així mateix, ens podem trobar amb casos en què aquesta relació és conflictiva i difícil, o fins i tot que ambdues situacions es produeixin simultàniament. En qualsevol cas, són situacions que comporten molta tensió i que incideixen negativament en l'infant.
- Si l'actitud dels pares quan veuen els infants no és l'adequada (tracte despectiu, missatges pejoratius cap als avis acollidors, etc.), pot provocar-los malestar i un conflicte de lleialtats. Els acollidors destaquen com això repercuteix en l'estabilitat i el benestar dels infants, fet que s'aprecia en el comportament posterior a casa, en el rendiment escolar, etc.
- Que la relació amb els pares causi malestar en els nens es pot donar també perquè siguin els acollidors els que donin missatges en què desqualifiquen els pares. És freqüent que aquesta situació es doni simultàniament a la del punt anterior.
- Quan els avis acullen nets adolescents, els resulta difícil fer-se càrrec d'allò que correspon a l'edat: les actituds de rebel·lia i desafiament, la deserció en els estudis, el rebuig a treballar, les relacions entre iguals amb formes de sociabilitat conflictives o marginals, l'aparició de consums, etc. Molts avis no saben com actuar ni coneixen l'existència de recursos que podrien ajudar els nets. Els adolescents necessiten l'acompanyament d'una figura referencial per seguir els circuits escolars o laborals, com també la necessiten en aquells casos en què es requereix un tractament psicoterapèutic, que en aquestes edats desperta tot tipus de recels i on cal un adult que els faci veure'n la conveniència.

3.1.2. Els tiets acollidors

En aquests acolliments ens trobem que:

- És freqüent que la relació amb els germans –els pares dels nens– se circumscriu en un conflicte que és anterior al naixement dels infants. Aquest conflicte es posa en joc en l'acolliment, i el nen acollit queda situat entre dos fronts.
- Un altre aspecte que cal tenir en compte són els fills propis d'aquests tiets. Quan tenen edats properes a les dels nens acollits, apareix una situació de

rivalitat que dificulta la convivència. Això passa també en casos en què la diferència d'edat és més gran.

3.2. L'acolliment en família aliena

L'acolliment en família aliena és l'opció que s'estudia quan no hi ha família extensa en condicions d'acollir un infant. Es tracta de famílies que s'ofereixen a acollir sense que, habitualment, hi hagi un vincle previ. Hi pot haver casos en què aquest vincle existeixi, perquè es tracta de persones conegudes pels pares dels mateixos infants o perquè la família acollidora ha pogut conèixer un infant durant l'estada al centre. Més enllà d'aquestes situacions, que sempre són excepcionals, el més habitual és que les famílies s'ofereixin a acollir un infant sense que aquest coneixement mutu s'hagi produït. Quines poden ser les motivacions de les persones que decideixen acollir un infant desconegut?

Sovint les famílies es presenten amb els ideals de solidaritat i de col·laboració social, i en resposta a campanyes de difusió de l'acolliment. Aquest acostuma a ser el missatge que es llança a la societat des de les mateixes administracions quan s'intenta captar noves famílies acollidores, sobretot en un context com el nostre, on hi ha molts nens que resideixen en centres a l'espera de fer efectiva una mesura d'acolliment. Una situació que contrasta amb la d'altres països, on l'acolliment en família aliena està molt més estès. En els casos en què preval aquest ideal de solidaritat, pot aparèixer també la idea de nens desvalguts pròpia dels orfenats d'altres temps, una imatge que està lluny de la realitat dels centres residencials actuals i que pot provocar una distància entre les expectatives inicials de les famílies i les necessitats reals dels infants susceptibles de ser acollits.

D'altres famílies es presenten amb una idea més propera a una adopció, demanant nens molt petits, sense dificultats de cap tipus ni previsió de retorn amb els pares. En el treball d'estudi es pot mirar d'ajustar aquesta demanda inicial i apropar-la a la realitat dels nens amb proposta d'acolliment per veure fins a quin punt poden donar aquest viratge per poder fer un acolliment. En aquests casos poden aparèixer dificultats durant l'acolliment vinculades a aquesta idea de partida, i que versarien sobre la relació i les visites dels nens amb els pares, la seva història o un possible retorn. D'aquí la conveniència de desestimar la demanda d'algunes famílies quan això no es pot modificar de manera satisfactòria. Per què algunes famílies escullen l'opció de l'acolliment quan es pot accedir a la maternitat per mitjà de tècniques de reproducció assistida? Per què no s'opta, per exemple, per una adopció?

Més enllà de les dificultats que una i altra tipologia de família poden comportar i que en molts casos poden fer que se les acabi descartant per part dels equips que fan l'estudi d'idoneïtat, hi ha un aspecte que és propi de l'acolliment i que pot tenir també incidència en l'elecció que fan algunes persones o famílies. Ens referim al **caràcter temporal** d'aquesta mesura protectora. En alguns casos,

saber que un acolliment és una mesura temporal juga a favor de l'elecció que, d'una manera més o menys conscient, fa la família, atès que no posen en joc, justament, la filiació. Tot i que en molts casos la situació de cronicitat dels pares dels nens acollits en fa inviable el retorn amb ells, la possibilitat que això passi hi és sempre present. La temporalitat i la incertesa que se'n deriva, la no filiació pròpia de l'acolliment, incideixen en el vincle que s'estableix, més aviat feble, tant per part dels acollidors com per part dels nens. Quan això succeeix, i davant les dificultats que, de ben segur, sorgiran en la convivència, poden aparèixer també les amenaces de trencament de l'acolliment.

Quan la vinculació és fràgil o insuficient, les famílies poden acusar un cert cansament que provoqui que l'acolliment passi a ser viscut com una càrrega. Apareixen llavors queixes sobre el comportament del nen o sobre la manca d'afecte que els mostra, i poden pressionar els equips per tal de promoure el retorn de l'infant acollit amb els pares, encara que sàpiguen que el retorn és inviable. Aquestes situacions es produeixen, sobretot, en arribar a l'adolescència o poc abans, moment en què es posen a prova els lligams establerts anteriorment.

Entre la diversitat de famílies acollidores, també n'hi ha que tenen fills adolescents que volen repetir l'experiència de la paternitat/maternitat, però ara sense filiació. O dones soles que troben en l'acolliment una manera d'accedir a la maternitat i que, com que no disposen del suport d'una parella, ho compensen amb el suport tècnic dels equips que en fan el seguiment.

Els aspectes que hem assenyalat en tots dos tipus d'acolliments posen de manifest la necessitat no tan sols de fer sempre un estudi previ de les famílies, sinó també d'elaborar un treball posterior de suport tècnic mentre dura l'acolliment.

3.3. El treball de preparació per a l'acolliment

El treball de preparació per a l'acolliment es fa amb la família candidata a acollir i amb l'infant susceptible de ser acollit. En aquest treball s'assenten els pilars que després sustentaran la convivència i la relació. A més, s'estableixen les bases del lloc que atorgaran tant l'infant com la família als professionals encarregats de fer el seguiment posterior de l'acolliment.

3.3.1. L'estudi de les famílies candidates a acollir. La formació prèvia

Tractarem l'estudi de les famílies diferenciant quan parlem de famílies extenses, famílies alienes o d'acolliments de fet.

D'entrada, hi ha uns criteris bàsics que, tot i que estan pensats per garantir la capacitat de les famílies candidates a assolir el compromís d'acollir un infant, deixen marge a la pregunta de què es pot demanar a una família o a una per-

sona per validar-la com a acollidora. L'estudi, doncs, no és una garantia d'èxit, atès que no és possible preveure totes les contingències que poden aparèixer en el transcurs de les relacions entre un infant i una família. Tanmateix, és un requisit mínim exigible a l'hora de constituir qualsevol acolliment. L'estudi preveu un doble vessant psicològic i social.

L'estudi de les famílies extenses

Ja hem esmentat alguns dels aspectes que cal tenir en compte en aquests acolliments. L'estudi de la família candidata, així com el treball de seguiment durant l'acolliment en cas que, finalment, es constitueixi, esdevenen una necessitat. Partint de l'interès prioritari del menor, es tracta de poder fer un càlcul sobre les condicions mínimes necessàries perquè l'infant pugui ser acollit per una família.

Acollir un infant és una decisió que compromet la família que se n'ha de fer càrrec, una decisió que apel·la a un desig del qual s'han de fer responsables. Abans de dur a terme l'acolliment, doncs, cal que puguin confirmar aquesta decisió. No sempre les famílies tenen la voluntat o es troben en un moment adequat per afrontar un acolliment. I si és així, cal posar-ho de manifest i aturar-lo. No es poden donar mai per descomptats ni la verificació d'un desig ni el resultat d'un estudi. D'aquí la necessitat de fer una exploració psicològica que es dirigeix a l'anàlisi i la valoració de la demanda d'acolliment, particularitzat en cadascun dels subjectes involucrats: en cadascun dels membres de la parella, si és el cas, afegint-hi els fills o altres familiars que convisquin al domicili.

Es tracta d'establir una certa lògica particular a cada demanda, de tenir una idea de les diferents personalitats i dels diversos trets de caràcter dels sol·licitants, de comprovar que hi ha un desig d'acollir en tots ells i de descartar que existeixin indicis de patologies.

Un altre aspecte té a veure amb la història familiar, amb com la subjectiva cadascú: quina ha estat la relació d'aquests familiars directes amb els pares del nen, amb els quals sovint han conviscut, si més no durant la seva infància; com s'ha desenvolupat aquesta relació en els diferents moments de les seves vides i en quin moment es troba ara. Es tracta de poder valorar també si podran donar-los un lloc en la seva subjectivitat i de si podran sostenir el règim de visites que s'estableixi amb l'infant.

Al mateix temps, cal tenir en compte que, tot i tractar-se de familiars, el nen i la família no tenen per què conèixer-se. Pot ser que els avis o tiets no s'hagin relacionat mai amb l'infant que ara acullen. Els paràmetres que cal considerar en aquests casos són diferents, ja que, per a l'infant, serà com si fos acollit per una família aliena.

Pel que fa al vessant social de l'estudi, una de les entrevistes es fa al domicili familiar, on s'observa si la família disposa de les condicions mínimes necessàries per acollir l'infant, així com quins són els recursos de què disposa la zona on viuen (escoles, CAP, etc.). L'àmbit social és essencial en l'estudi. Es tracta de veure quina relació té la família amb l'entorn, quina és la seva vida social i de quin suport familiar i social disposen.

És el moment també per fer un recorregut per la història familiar i laboral. Quan la família té fills propis, es parla amb ells sobre les seves aficions, estudis, etc., alhora que se'ls demana l'opinió sobre la idea de l'acolliment.

Finalment, es fa un retorn de l'estudi a la família. Se'ls informa de tot el que s'ha vist al llarg de l'estudi i la valoració que se'n desprèn. En els casos en què es valida l'opció de l'acolliment, s'expliquen els aspectes més rellevants i les dificultats que es poden preveure. L'estudi sempre està condicionat per l'existència o no d'un vincle previ entre l'infant i els familiars. De vegades, aquest vincle facilita que el resultat de l'estudi sigui favorable. Només en casos en què s'aprecien situacions que poden comportar un risc per a l'infant es desestima la proposta d'acolliment.

L'estudi de les famílies alienes

A diferència de l'anterior modalitat, i com ja hem explicat, els acolliments en família aliena es fan amb persones que s'ofereixen a acollir un infant que no coneixen ni amb qui els uneix cap tipus de parentiu. Hi ha, per tant, un seguit d'aspectes comuns als estudis de les famílies extenses i d'altres que, òbviament, són particulars.

Com hem dit, el que emmarca l'actuació en matèria de protecció a la infància és l'interès prioritari del menor. Així doncs, en l'estudi d'una família candidata es tracta sempre de poder fer un càlcul sobre les conseqüències de tirar endavant un possible acolliment i valorar, en cas afirmatiu, quin tipus i quin perfil d'acolliment poden fer.

En les entrevistes psicològiques cal establir una formulació de la seva demanda per entendre la lògica particular de cada subjecte amb relació al desig d'acollir. També cal intentar fer-se una idea de les diferents personalitats i trets de caràcter dels sol·licitants, comprovar que hi ha un desig d'acollir compartit per tots els membres de la família i descartar signes de patologia en les persones que la componen.

Es tracta de valorar si el que motiva l'oferiment d'acollir a cada família s'adequa a les condicions que demana l'acolliment. No tan sols pel que fa a l'atenció de l'infant, sinó també a la relació d'aquest amb els pares, la possibilitat que pugui tornar amb ells, la presència dels professionals, etc. En aquesta línia, en l'anàlisi de les famílies que fan acolliments de nadons o nens pe-

tits –que tenen una durada curta i que, de vegades, poden encadenar una sèrie d'acolliments diferents– s'ha de contemplar l'estudi de les separacions que comporten i dels dols conseqüents.

La part social de l'estudi no difereix del que hem explicat en la modalitat anterior, però s'incideix més en l'àmbit de les relacions socials i familiars per tal de poder veure quina socialització poden oferir a l'infant acollit. Així mateix, es fa un recorregut de la trajectòria professional i familiar de cada membre de la família. Cal verificar que els fills dels sol·licitants estan d'acord amb acollir i conèixer-los. Saber el que fan, els gustos i preferències que tenen, etc. Finalment, en la visita al domicili s'observen les condicions de l'habitatge, el lloc que la família ha reservat a l'infant i els recursos de què disposa la zona.

El resultat de l'estudi es comunica en el retorn que es fa a la família, exposant aquells aspectes que han portat a concloure en un sentit o un altre. En alguns casos, l'estudi no és afirmatiu perquè no es compleixen uns criteris mínims o perquè es considera que hi ha elements de risc massa elevats per comprometre un nen en un procés d'acolliment. En altres casos es percep que el moment vital de la família és inadequat per fer un acolliment, però hi ha la possibilitat que després d'un temps es produeixi un canvi.

Quan es donen les condicions per validar la sol·licitud de la família, se'ls comunica aquesta circumstància, així com el perfil de l'acolliment que pot ser més factible, alhora que s'assenyalen aquells aspectes que constitueixen possibles dificultats o elements de risc per a l'acolliment. En aquest sentit, se'ls emplaça a un treball d'elaboració en el curs de formació de famílies i en les entrevistes de seguiment de l'acolliment. El treball dels tècnics en la fase d'estudi és també important, ja que comporta l'establiment d'una relació de la família amb els professionals que facilitarà el posterior treball de seguiment.

L'estudi dels acolliments de fet

El que defineix aquest tipus d'acolliment és que el nen viu amb la família abans de la intervenció dels dispositius professionals. Es tracta sovint d'un acord entre famílies. Els acollidors poden ser família extensa o família aliena.

La convivència es dona, doncs, des de fa temps. Les condicions de la relació entre el nen i la família, i la mateixa història de l'acollida, estan ja establertes. Es tracta d'acolliments que es van constituir temps enrere, amb el consentiment i l'acord mutu, com dèiem, de pares i acollidors.

L'estudi d'aquests acolliments ve determinat pel que és propi d'aquests casos. Durant el període d'entrevistes cal procurar establir un espai d'elaboració sobre tot el que va motivar l'acollida. Significar de nou com es va produir i què la va motivar. Quines van ser les circumstàncies, sempre singulars; quin va ser el moment en la història familiar en què va passar, com expliquen la relació amb els pares en aquesta història, si va ser una decisió presa per iniciativa pròpia

o va ser una demanda que els van fer, si es van sentir pressionats, etc., en definitiva, què va ser el que els va impulsar a fer l'acolliment. És important determinar com ho van viure llavors, en un moment en què potser es van prendre decisions precipitades, sense una elaboració suficient, i com ho han (re)significat ara, com ho ha subjectivat tot plegat. Una subjectivació que pot permetre (re)situar les coses de nou i d'una altra manera; sobretot quan s'ha produït, per exemple, un deteriorament de la relació amb els pares. Finalment, en aquests estudis cal tractar també com és actualment la convivència amb l'infant acollit. Quines són les inquietuds que tenen. No es tracta tant de fer un càlcul sobre com es podria donar un acolliment com de fer una anàlisi i una valoració de la situació tal com està en aquests moments: veure si el nen està ben acollit, quina relació té amb la família d'acollida i quines són les dificultats que presenten.

En aquests acolliments cal fer també entrevistes amb el nen (o nens, ja que no és estrany trobar diversos germans acollits en una mateixa família) durant aquesta fase d'estudi. Es pretén saber quina és la seva versió dels fets ocorreguts o, si més no, la versió que se n'han fet, valorant el tipus de relació que mantenen amb els acollidors. Es tracta, a més, d'explorar com han elaborat o estan elaborant la seva història, i quin lloc hi ocupen els pares, ara i en temps passats. I es tracta també d'establir en aquesta fase una transferència de la família i l'infant als professionals, que passaran a partir d'ara a fer el seguiment del cas.

La formació prèvia de les famílies

L'objectiu d'aquesta formació és donar a conèixer a les famílies què és un acolliment familiar, quines vivències i quins recorreguts han tingut els nens abans d'arribar-hi, i anticipar com coneixeran l'infant i com es fan els diferents processos de l'acolliment (com es genera la convivència, quina és la relació de l'infant amb els seus pares, quan acabarà l'acolliment, etc.). S'explica també la funció que fan els professionals i l'Administració, i quins són els aspectes legals que regulen aquesta mesura de protecció i que han de conèixer.

En el cas de les famílies extenses o els acolliments de fet, hi ha un seguit d'aspectes que els acollidors ja coneixen. D'entrada, coneixen el nen i els seus pares, què va motivar l'acolliment, etc. En aquestes famílies, l'èmfasi s'ha de posar en allò que desconeixen, com ara els aspectes legals i la funció de l'Administració i dels professionals, i copsar allò de singular en cada família que convé tractar.

Els aspectes que es tracten en aquesta formació van dirigits, doncs, a les famílies alienes, que després s'adapten a les particularitats esmentades de les altres famílies. En general, els temes més importants serien els següents:

- Donar informació a les famílies sobre què és l'acolliment familiar i a quins infants pot donar resposta.
- Explicar els aspectes legals de l'acolliment i la seva incidència pràctica.

- Presentar les instàncies que prenen les diferents decisions.
- Explicar les funcions dels professionals implicats en l'acolliment i el sistema de protecció a la infància.
- Fer entendre les causes possibles que porten a declarar un desemparament i les repercussions que poden tenir per a l'infant.
- Explicar els efectes de les separacions del nen respecte dels pares.
- Reflexionar sobre la responsabilitat dels acollidors en l'acolliment.
- Anticipar que hi haurà d'haver una adaptació mútua del nen i de la família acollidora en els primers temps de la convivència.
- Anticipar les dificultats i les satisfaccions de l'acolliment familiar.
- Valorar la conveniència d'utilitzar els recursos de l'entorn.
- Explicar la importància de la relació dels nens amb els pares.
- Mostrar els possibles finals de l'acolliment familiar, què els motiva i qui els decideix.

Aquesta formació pot donar peu a l'inici de processos de formació més continuats o a la constitució de grups de suport mutu.

3.3.2. Estudi de l'infant. Conèixer-lo

Els processos que es donen en els acolliments en família extensa, si l'infant i la família es coneixen o han tingut relació prèviament, són diferents –tal com hem anat veient– dels que es donen en família aliena, si bé hi ha força elements comuns. Per aquest motiu, en aquest apartat i en els que segueixen parlarem d'aquests processos de manera genèrica, i només farem esment d'aspectes diferencials que siguin rellevants. Per exemple, la preparació de l'infant i de la família per a l'acolliment serà més intensa, treballada i cuidada si és una família aliena i, per tant, es tracta de desconeguts, que si són uns avis o tiets que el nen ja coneix.

Com dèiem, hi ha casos en què l'infant passa un temps vivint en un centre abans de ser acollit per una família extensa o aliena. Sovint la separació s'ha fet amb caràcter d'urgència, sense tenir en compte que algun familiar se'n podria haver fet càrrec perquè, simplement, els equips tècnics que proposen l'ingrés no el coneixien. Tractarem ara quins aspectes cal considerar en aquests casos.

Durant el temps en què l'infant roman en un centre, els professionals estudien la situació familiar: si els pares el poden recuperar a curt o mitjà termini o si hi ha cap familiar que se'n pugui ocupar. Si cap de les dues opcions és viable, es fa la proposta d'acolliment en família aliena. Els educadors del centre, com a referents més propers de l'infant, cal que l'informin de la decisió que s'ha pres, que li expliquin que, ara per ara, no pot tornar amb els seus pares i que serà acollit per algun parent o anirà a viure amb una altra família que no forma part de la seva.

Convé buscar el seu consentiment a ser acollit, més enllà de l'edat que tingui. Cal atorgar al nen el temps necessari per a la seva preparació, així com als futurs acollidors, atès que no es tracta d'una decisió qualsevol. De fet, la manera com comença un acolliment explica quina viabilitat podria tenir. I cal dir que, lamentablement, l'èxit no està assegurat en cap cas.

Ja hem comentat que el consentiment dels pares envers l'acolliment del fill facilita en gran manera que el nen també l'accepti. Un altre agent important són els educadors del centre, els referents adults més propers –en la mesura que en tenen cura durant l'acolliment en residència–, i que li han de facilitar el pas a viure amb una família.

En aquest moment de preparació és quan el nen coneixerà els professionals de l'acolliment, que seran, a partir d'ara, els seus referents. Durant aquest període, els professionals del centre i els de l'acolliment actuaran de manera conjunta mentre duri el procés. Els professionals del centre s'hauran d'anar separant del nen per donar pas als professionals que faran el seguiment de l'acolliment. Tal com succeeix amb les famílies, el procés d'estudi és també el temps en què s'estableix una transferència amb els professionals. Aquest és el moment en què l'infant ha de poder establir aquesta transferència.

Els professionals que treballaran l'acolliment hauran d'interessar-se per la seva versió del desemparament i per com ha estat el seu pas pel centre, i hauran de verificar el seu consentiment en l'acolliment, tenint-ne sempre en compte l'edat. També l'hauran de conèixer, saber quins són els seus interessos i les seves aficions, etc.

Hi ha infants que, inicialment, no accepten ser acollits. Cal respectar-ho i emprar aquest moment per treballar sobre aquesta qüestió: escoltar què diu, aclarir-li els dubtes que tingui i explicar-li de què es tracta. Si un nen no vol ser acollit, serà difícil que l'acolliment tingui èxit. I com més gran sigui, en cas de negativa, més difícil serà que ho accepti. En aquests casos, doncs, cal buscar altres opcions. No és inhabitual que, per aquest motiu, molts infants romanquin acollits en centres residencials fins a la majoria d'edat.

3.4. Assignació d'una família a un infant. La preparació de l'acolliment

Quan els professionals han acabat la fase d'estudi de l'infant i han parlat amb ell sobre l'acolliment, escullen una família entre les que han estat validades. Es tracta de veure quina família es pot adequar millor a les necessitats i a la singularitat de l'infant susceptible de ser acollit. Cal posar en joc, doncs, el que sabem de la família, el que s'ha recollit en l'estudi de viabilitat i tot el que sabem del nen. No es tracta de buscar un encaix ideal, perquè no es dona

en cap relació. Es tracta, més aviat, de trobar certes compatibilitats que facin possible la mútua adaptació quan arribi la convivència, sabent que sempre hi ha un marge gens menyspreable per a l'imprevist.

Cal buscar l'acceptació d'aquesta proposta per part de l'un i dels altres. Ha arribat el moment en què a l'infant i a la família acollidora ja no se'ls parla de l'acolliment en un sentit genèric, sinó de les persones concretes que coneixeran ben aviat. Es tracta ara de preparar la primera trobada que es produirà aviat. És un moment de dubtes i vacil·lacions, tant per a l'infant com per a la família; d'aquí la conveniència que els professionals estiguin a prop i s'hi pugui parlar d'aquestes inquietuds lògiques del moment.

3.4.1. L'acoblament

Tot seguit s'inicia un període en el qual el nen i la família comencen a trobar-se i a fer sortides del centre. Es tracta de propiciar un temps de coneixement mutu en el qual el nen i la família es puguin conèixer i de veure com són els vincles inicials que estableixen entre ells. Cal tenir en compte, però, que es tracta d'una situació que no és real i que no serà l'habitual durant l'acolliment. Aquestes trobades són lúdiques, allunyades d'allò que es donarà en la convivència quotidiana, amb la rutina diària de les responsabilitats laborals i domèstiques per a uns i l'escola per a l'altre. Les dificultats acostumen a aparèixer quan s'inicia la convivència, moment en què es produeixen els conflictes i les desavinences. Ara som en un període de coneixement previ que possibiliti l'inici d'aquesta convivència.

En funció de l'edat de l'infant, el temps d'acoblament es dissenyarà d'una manera o una altra. Quan es tracta d'infants més petits, es fa en un període de pocs dies i de manera força intensa. La família va a buscar el nen al centre i fan sortides i passejades. També li mostren el seu domicili i l'espai que li han reservat. Si l'infant ja és més gran, aquest període acostuma a ser més llarg, sobretot durant els caps de setmana, i s'intensifica progressivament. Es pretén que tant l'infant com la família puguin donar-se un temps perquè s'entrevegi com podria ser la relació entre ells.

L'infant es fa preguntes. Es pot preguntar què vol d'ell la família. El nen va ser abandonat pels pares i és lògic que es demani què passarà ara. Tot això li pot generar una inquietud lògica que es pot manifestar de diverses maneres en el seu comportament, sobretot, com hem dit, més endavant, quan s'inicia la convivència.

També a les famílies, tant en el període d'acoblament com després en l'inici de la convivència, els apareixen els dubtes i les vacil·lacions, que comporten sempre un cert malestar. El mateix els passa als seus fills, si és que en tenen. És un malestar que convé que puguin tractar en les entrevistes amb els professionals referents de l'acolliment.

Com hem dit, és també un temps en què els educadors del centre van deixant pas als professionals de l'acolliment com a nous referents per al nen i per la família, com a responsables de l'acompanyament en aquest procés. Per aquest motiu, és necessari que s'estableixi una bona coordinació entre tots ells.

El cas de l'Hèctor

L'Hèctor és un nen de cinc anys que en fa un que viu en un centre, moment en què es fa la proposta d'acolliment per part d'uns tiets que s'hi ofereixen. Fa temps que no se sap res de la seva mare, que el va deixar de veure poc després que arribés al centre. No se sap qui és el pare.

Els tiets no es relacionaven amb la mare a causa d'uns conflictes familiars que venien de lluny, motiu pel qual desconeixien que el seu nebot era en un centre. La família (un matrimoni amb dos fills majors d'edat) va passar pel procés d'estudi i va ser validada per acollir-lo. Es van iniciar les entrevistes d'estudi del nen per conèixer-lo. Els educadors del centre ja li havien parlat d'aquests tiets i el nen es mostrava il·lusionat amb la idea d'anar a viure-hi tot i que no els coneixia. En aquestes entrevistes es mostrava força col·laborador i responia tot al que se li preguntava, alhora que no deixava de preguntar quan els coneixeria i si ell els agradaria.

Poc després es va iniciar el procés d'acoblament i els tiets van començar a anar al centre i a fer sortides durant uns dies. Des del primer moment, però, l'Hèctor feia rebequeries que els desorientaven, atès que no sabien què les motivava ni com podien tractar-les o com calmar-lo. Deia que no volia sortir amb ells i que es volia quedar al centre.

Els tiets explicaven als professionals que no sabien com actuar amb el nen. Els costava mantenir-se fermes envers el nebot i mostrar-se decidits en la decisió que estaven prenent. El nen segurament ho havia captat i els estava posant a prova.

L'endemà de l'entrevista, quan van anar al centre i davant d'una nova rebequeria, ja al cotxe, el tiet li va posar el límit que l'Hèctor buscava. Va ser un «prou» –aquest cop decidit–, que va donar a entendre la seva decisió d'acollir-lo.

Al cap de pocs dies el nen marxava del centre cap a casa dels tiets. Allà aviat va començar de nou les rebequeries que els posaven a prova. Els tiets ja havien mostrat la seva determinació en un primer moment. Ara s'havia de renovar en la convivència.

El cas de l'Ana

L'Ana era una noia que tenia prop de 12 anys quan es va fer una proposta d'acolliment familiar amb una dona de 48 anys, la senyora Sara, que estava divorciada i no tenia parella.

L'Ana havia ingressat al centre quatre anys enrere. La mort sobtada del seu pare havia causat una desestabilització psíquica en la mare. El dolor per la mort del marit va donar pas a una depressió i a deliris persecutoris, entre altres problemes, que van demanar tractament i hospitalitzacions psiquiàtriques periòdiques.

Des de l'ingrés al centre (atès que no hi havia familiars que se'n poguessin ocupar), la noia mantenia visites amb la mare, que requerien supervisió professional per protegir-la de determinats comentaris que la mare feia, derivats de la malaltia. En veure que la malaltia esdevenia crònica i que l'Ana necessitava ajuda i que se'n tingués cura, es va fer la proposta d'acolliment.

L'alternativa era romandre al centre. Tenint en compte l'edat i les circumstàncies en què es trobava, va caldre fer un treball important per part dels professionals per obtenir la seva acceptació. Va ser important tenir el consentiment de la mare perquè aquesta acceptació es produís.

S'inicià, així, l'acoblament de l'Ana amb la senyora Sara. Es van establir un seguit de trobades i sortides del centre que coincidien amb els caps de setmana i algun dia festiu. En un primer moment aquestes trobades es feien durant unes hores al dia. A poc a poc es van incrementar fins a incloure algunes pernoctacions al domicili de

la senyora Sara. Aquesta intensificació gradual de la relació va fer que apareguessin certes dificultats. La senyora Sara es mostrava contrariada pel caràcter fort de la noia, que cada cop es feia més palès. Això derivava en un malestar creixent.

Tot i les indicacions dels professionals sobre com tractar amb l'Ana aquest assumpte, la senyora Sara donava mostres de rigidesa en les formes que li dificultaven la relació amb la nena.

Les sortides entre ambdues es van mantenir un temps, però de sobte l'Ana va començar a mostrar certes reticències a fer-les. La senyora Sara n'atribuïa la raó a la dificultat de la noia a canviar certs comportaments.

Les entrevistes que es mantenien amb elles van determinar la finalització de l'acoblament. La tensió que hi havia en la relació provocava un malestar important en l'Ana. La manera de fer rígida de la senyora Sara i l'atribució de les dificultats relacionals exclusivament a la noia, sense poder reconèixer la part de culpa que ella podia tenir, var ser el desencadenant que va motivar la fi d'aquest intent d'acolliment.

Aquesta és, al capdavant, la funció de l'acoblament: donar-se un temps per permetre que pugui emergir la relació entre l'infant i la família, que puguin sorgir certs desajustos que, tard o d'hora, sempre es fan presents. Es tracta de veure si són acceptables per a una futura convivència i es pot fer un càlcul sobre les possibilitats de treballar-los al llarg de l'acolliment.

En aquest cas es va aturar el procés, fet que va permetre que l'Ana tingués una segona oportunitat uns mesos després amb una altra família, que va tenir, aquest cop sí, més fortuna.

3.5. La convivència en l'acolliment. Treball de seguiment

3.5.1. La convivència

Un cop ha acabat l'acoblament s'inicia la convivència i l'acolliment pròpiament dit. Cal esperar i donar un temps per a l'adaptació mútua, perquè el nen s'acomodi a la nova vida en família, a les seves maneres de fer i viure. Està acostumat a la vida al centre, on les coses són diferents, més pautades, amb referents canviants, amb menys espai per a la intimitat, més presència grupal, etc. També cal tenir en compte l'estil de vida dels seus pares, el record de quan vivia amb ells. Lògicament, els nens més petits s'adaptaran més ràpidament que els nens més grans, que tenen arrelades unes maneres de fer pròpies.

Al mateix temps, la família –adults i fills, si n'hi ha– s'ha d'adaptar també als canvis que implica la presència d'un membre nou al nucli familiar. Les coses també canvien per a ells, i ho fan de manera significativa. Han d'atorgar un espai al nouvingut i acomodar-se a una situació nova que modificarà la dinàmica familiar que hi ha.

Les friccions apareixen a poc a poc. D'una banda, hi ha la relació amb l'infant, que és nova, però també la relació entre tots plegats, que es modifica amb els reajustaments necessaris. De l'altra, l'infant ha d'anar construint el seu espai en el nucli familiar. Sovint posa a prova la família. En busca de la resposta per saber si estan decidits a ocupar-se d'ell, vol verificar la seva determinació de fer-li de pares. Tot plegat és força complex per a totes dues parts.

Abans hem fet esment dels efectes que ha pogut tenir per a l'infant la separació dels pares, quelcom que, en principi, ja han treballat els educadors del centre. Ara aquesta separació es torna a (re)actualitzar. Es torna a fer present en haver de marxar del centre, que li recorda aquella altra que es va donar temps enrere. En aquest cas, és la família acollidora qui se n'ha d'ocupar.

En un altre moment hem parlat també de la separació subjectiva necessària perquè l'infant adopti un tipus de relació amb l'altre diferent del que havia tingut a casa, basada en el maltractament, la negligència o l'abandó. L'estada al centre li ha donat l'oportunitat de modificar això, i ara l'acolliment li ofereix una nova ocasió per fer-ho. Ara bé, no és fàcil. Ja hem comentat com alguns nens sembla que busquin que els peguin o els abandonin, una conducta que les famílies no sempre entenen i que poden acabar vivint malament, sobretot quan aquest comportament s'atribueix a un tret del seu caràcter que no es pot canviar. D'altres famílies, en canvi, entenen que és una possibilitat d'oferir alguna cosa nova al nen, una oportunitat de relacionar-se d'una altra manera perquè ja no rebrà les mateixes respostes.

Encara que aquestes qüestions s'hagin pogut tractar amb les famílies acollidores, aprofitant l'experiència dels educadors del centre, que han vist un tipus de relació que repeteix en part l'abandó o el maltractament patit per l'infant al nucli d'origen, no es pot preveure com es presentaran. A més, no sempre hi ha una línia de continuïtat. Tot depèn sempre de la singularitat de cada cas.

El temps d'adaptació és un temps convuls que, segons quina sigui la posició de la família, es donarà d'una manera o d'una altra. La família acollidora ha de poder trobar la manera de tractar-lo, inventant noves maneres, diferents de les que va emprar amb els seus fills, a fi d'oferir a l'infant acollit el seu propi lloc. Si la família no atribueix només a l'infant la causa del malestar en la convivència, sinó que reconeix que està també implicada en aquest procés i que ha de trobar aquestes noves maneres de fer amb ell, el pronòstic de l'acolliment serà més favorable que si, per contra, centra la causa en l'infant.

El procés d'adaptació no és fàcil i acostuma a durar uns quants mesos, fins i tot un any o més. I l'adaptació no arriba a ser mai completa. Sempre hi ha certs desajustos que, d'altra banda, acaben formant part de la relació i la convivència familiars.

Un altre element que es dona en l'acolliment és la durada, o més ben dit, la incertesa respecte de la durada. Les situacions que van motivar la declaració de desemparament poden mantenir-se o, per contra, poden canviar. Hi ha casos en què la recuperació dels pares és possible i, per tant, es donen les condicions per proposar un retorn amb la família d'origen. En altres ocasions, es presenten dificultats cròniques que fa inviable aquest retorn. Les famílies acollidores

viuen, doncs, en aquesta incertesa pel que fa al desenllaç de l'acolliment. I això pot tenir incidència en la manera de vincular-se amb l'infant. Pot ser que no s'estrenyin gaire els lligams davant d'una expectativa, imaginària o certa, de retorn i que això dificulti els vincles amb l'infant acollit, o, per contra, que després de vincular-s'hi aparegui l'opció del retorn amb els pares, fet que dificultarà la separació entre ells i l'infant.

La durada dels acolliments familiars acostuma a allargar-se en els anys. Molts acolliments duren fins a la majoria d'edat, però, des del punt de vista de la família acollidora, la incertesa té sempre molta rellevància. L'infant es troba també en la mateixa situació. Hem mencionat abans la necessitat d'oferir-los una estabilitat de la qual han estat mancats. Aquesta incertesa també incideix en ells, fins al punt que en alguns casos pot precipitar-ne l'expulsió. Hi ha infants que busquen que els expulsin de les famílies perquè, inconscientment, no creuen que puguin viure en un entorn estable i protector.

Sigui com sigui, és convenient mantenir sempre informats un i altres del pronòstic de recuperació dels pares. Conèixer el punt en què es troben donarà una bona perspectiva de la situació i pal·liarà, almenys en part, aquesta incertesa.

El cas d'en Pedro

En Pedro era un nen de set anys que havia estat acollit feia sis mesos per un matrimoni, en Carlos i la Núria, que tenien un fill de dotze anys, en Robert. L'acoblament es va fer sense que apareguessin signes preocupants que desaconsellessin continuar el procés, de manera que es va decidir començar la convivència. Van ser uns dies molt intensos per a tots plegats, un fet molt freqüent en aquestes situacions, tant per a en Pedro, que residia en un centre, com pel matrimoni i el seu fill, que l'anaven a visitar i feien sortides amb ell. Com passa habitualment, es tractava de sortides lúdiques que propiciaven una bona relació. En Pedro es mostrava com un nen tímid que buscava agradar a la família, fet que procurava evidenciar sovint. Amb en Robert no hi parlava gaire, quasi no es dirigia a ell, i quan era aquest qui ho feia procurava evitar de respondre o ho feia breument. Durant el període d'acoblament, no hi va haver incidents entre ells. La família i els professionals interpretaven aquesta actitud dins la lògica del procés d'adaptació, i així l'hi van explicar a en Robert, que ho acceptava.

La convivència s'inicià, doncs, amb el consentiment de tothom. Aviat aparegueren, però, els primers signes d'un caràcter que no s'havia manifestat fins llavors en en Pedro. Es mostrava exigent en les demandes, no acceptava amb facilitat els arguments que li donaven i sovint calia renyar-lo. Va començar a fer també petites entremaliadures, pròpies de l'edat, fet que alternava amb moments més distesos en què buscava agradar i ser acceptat.

L'adaptació a l'escola s'havia produït de manera prou adequada. El rendiment acadèmic era acceptable, havia fet amics i els explicaven a la família que s'havia integrat bé a l'entorn.

La relació amb en Robert, però, continuava sent difícil. Seguia mantenint amb ell una actitud distant, l'ignorava o li responia amb enuig o menyspreu. Semblava que li fes nosa, que ningú el tingués en compte en la seva voluntat per fer-se un lloc en la família. Aquesta actitud va generar un malestar creixent en en Robert, a qui se li feia difícil d'entendre els motius pels quals rebia aquell tracte. Els pares, sorpresos per aquella actitud inesperada, van començar a percebre cert patiment en el seu fill i, amb ell, un sentiment de culpa pel que fa a la decisió d'haver acollit en Pedro, motiu pel qual van aparèixer els primers dubtes.

Aquest conflicte va centrar aviat les entrevistes de seguiment amb els tècnics. Un dia en el relat dels acollidors va aparèixer un episodi que semblava que havia canviat les coses. En Robert va presenciar una baralla d'en Pedro amb uns nens més grans que

l'increpaven al pati de l'escola i va intervenir per defensar-lo mentre es referia a ell com el seu germà.

En la interpretació dels acollidors, aquest fet va propiciar un gir en la relació, on ara tots dos ja tenien un lloc. El procés d'adaptació va continuar amb altres situacions que van tensar la convivència familiar, tot i que ara de manera més apaivagada.

3.5.2. La relació amb els pares

Un altre aspecte que cal tenir present en l'acolliment són els pares biològics de l'infant, que poden estar presents físicament, sobretot en els acolliments en família extensa, o a partir dels comentaris del mateix infant.

Al principi, l'infant no en sol parlar, no es mostra partidari de fer-ho. Acostuma a ser després, com a signe de certa adaptació i confiança, que comença a parlar dels seus pares. És important, llavors, que la família l'escolti, n'aculli la seva versió de com van anar les coses i eviti sempre jutjar-les. Si, per contra, percep que la família acollidora s'incomoda quan en parla, pot acabar esdevenint un inconvenient.

En qualsevol cas, el més freqüent és que els infants acollits mantinguin la relació amb els seus pares, sigui de manera natural, sense necessitat de regular un règim de visites, o mitjançant trobades supervisades per professionals, amb un ampli ventall de possibilitats enmig. El criteri que se segueix té relació amb la necessitat de protegir l'infant, no només per preservar-lo d'alguna agressió física (que podria passar), sinó, sobretot, per evitar comentaris de menyspreu cap a ell o cap als acollidors. Hi ha règims de visites que cal supervisar també per evitar els comentaris que puguin generar conflictes de lleialtat o falses expectatives de retorn que només confonen l'infant. Hi ha casos en els quals les visites poden alterar l'infant i provocar-li un malestar important, per la qual cosa és convenient que un professional les supervisi.

Quan la relació és adequada i els pares són conscients dels límits que cal respectar en un context en què tenen suspesa la tutela, la supervisió de les visites no és necessària. Es tracta, en qualsevol cas, de facilitar i possibilitar la relació, procurant que tant les condicions de les trobades com la freqüència siguin tan adequades i beneficioses per als nens com sigui possible. En aquest sentit, la posició que mantinguin els acollidors és determinant a l'hora d'evitar actituds d'oposició o menyspreu envers la història familiar del nen, una història que comporta uns vincles amb els pares que cal poder situar en un marc que no ha permès que pugui romandre amb ells. El rebuig que puguin sentir molts acollidors envers uns pares o unes famílies d'origen que han danyat els infants no avala les actituds de menysteniment ni uns judicis de valor que poden tenir un efecte contraproductiu i fins i tot estigmatitzador.

Hi ha casos en què els pares, o un d'ells, es desentenent dels fills i deixen de visitar-los. Cal informar l'infant i procurar tenir-hi un diàleg que permeti comprendre aquesta situació, respectant la seva posició i ajudant-lo a construir la seva història familiar.

L'edat de l'infant acollit és important a l'hora de fer les coses d'una manera o una altra. No és estrany, per exemple, que alguns adolescents facin intents d'acostar-se als pares al marge del consentiment dels professionals i de la família acollidora. Sovint són moments en què volen verificar la raó del desemparament. Per aquest motiu, tant la família acollidora com els professionals han d'actuar amb prudència i respecte, sense oblidar la protecció que el cas requereix. Es tractaria d'acompanyar-los en aquesta exploració. En aquests moments, l'adolescent es fa preguntes sobre els seus orígens i, sobretot, intenta comprendre què significa ell per als seus pares i quin lloc ocupa en el desig de l'altre. Tal com hem dit abans, necessita comprovar el desemparament. Cal evitar, doncs, incidir en les seves decisions o prohibir-les.

Tots aquests aspectes, i d'altres que poden aparèixer, requereixen un suport important per part dels professionals.

El cas d'en Luis

En Luis té catorze anys i en porta set acollit en una família aliena, la meitat de la seva vida. Els primers anys no van ser fàcils ni per a ell ni per a la família, però a poc a poc la relació es va anar consolidant i es va entrar en una dinàmica relacional menys tensa que al començament. Avui manté bona relació amb els acollidors i també amb els seus dos fills, força més grans que ell. El petit, de 23 anys, encara viu a casa, mentre que el gran ja fa un parell d'anys que es va independitzar.

En Luis té un bon rendiment acadèmic, i amics a l'institut i a l'esplai on va els caps de setmana. Durant tots aquests anys ha mantingut visites amb la seva mare. Es tracta d'unes visites supervisades en un espai habilitat per fer-les.

El motiu del seu desemparament va ser la salut psíquica de la seva mare, que feia que es desentengués de la seva cura quan era petit i vivia amb ella, fins al punt de posar-lo en perill en més d'una ocasió a causa de les seves conductes negligents.

La mare, poc conscient de la malaltia, no va acceptar el desemparament i el posterior acolliment del fill per una altra família, anys més tard. Tenia por de perdre'l i no tornar-lo a veure més. A mesura que passava el temps i veia que la relació no es perdia, es va anar tranquil·litzant i va acceptar que el seu fill fos acollit per una família.

Durant els primers anys de l'acolliment, la mare es presentava força inquieta i alterada a les visites amb el fill. De fet, era el seu comportament habitual a causa dels problemes de salut mental pels quals es medicava. A les visites transmetia aquesta inquietud a en Luis en forma de comentaris i preguntes que, per la seva insistència, generaven malestar en el noi. Aquest, llavors encara jovenet, no sabia com interaccionar amb la seva mare ni evitar el malestar que li provocava. Reaccionava amb enuig i cridant, fet que no facilitava les coses. Les visites l'afectaven força, cosa que s'apreciava durant els dies posteriors, tant a casa com a l'escola. En algunes èpoques es va estudiar la possibilitat de suspendre-les temporalment o de distanciar-les en el temps.

El malestar que li provocaven era el que aconsellava que les visites fossin supervisades per un professional. La seva funció, com hem explicat, és acompanyar l'infant, protegir-lo si cal i possibilitar que es desenvolupi de manera adequada. D'aquesta manera, i sobretot quan la mare venia més alterada, la seva actuació es feia més necessària. Quan l'excitació de la mare provocava les preguntes i els comentaris cap al fill que hem descrit, amb la consegüent inquietud que li generava, el professional supervisor triangulava la conversa, possibilitant que els comentaris de la mare agafessin un altre caire pel fill i permetent-li que respongués també d'una manera més tranquil·la. La

introducció de jocs de taula a la visita permetia que la conversa entre mare i fill fos més apaivagada.

Aquest va ser també un aspecte que es va treballar amb el noi durant les entrevistes de seguiment, amb la intenció d'ajudar-lo a construir maneres que permetessin que les visites amb la seva mare fossin possibles, visites que ell volia mantenir, tot i el malestar que li causaven. Es tractava d'anar trobant la manera de fer-les possibles.

Actualment, tot i que continua sent necessària la supervisió de les visites, en Luis ha après a gestionar-les. La intervenció del professional supervisor hi és cada vegada més esporàdica. En Luis ha après a acceptar les maneres de fer de la seva mare, a saber com parlar amb ella i a fer-ho de manera que la tranquil·litzi.

3.5.3. El treball tècnic de seguiment

El treball professional en el seguiment dels acolliments té un doble vessant. D'una banda, s'exerceix un control, verificant que s'acull l'infant amb unes condicions mínimes exigibles i informant-ne a l'entitat pública competent, que és la seva tutora legal. De l'altra, porta a terme una funció de suport i assessorament tècnic, tant amb la família com amb l'infant acollit. Es tracta d'oferir un lloc de suport proper a les famílies al qual puguin recórrer quan ho necessitin. L'objectiu és possibilitar que la família pugui donar un marc de relació estable i positiu a l'infant i que assumeixi les seves responsabilitats socialitzadores i educatives. Es tracta d'orientar-los per tal que la posició que adoptin envers l'infant sigui facilitadora per a aquest. Com és fàcil d'imaginar, de vegades els esdeveniments fan que això sigui força complex. La funció dels professionals és guiar les famílies perquè trobin noves estratègies i altres maneres d'actuar que les ajudin a afrontar situacions noves en la cura i atenció dels infants o adolescents acollits.

Al mateix temps, es tracta també de donar un lloc propi a l'infant on pugui ser escoltat, independentment de l'edat que tingui. L'infant ha de poder donar la seva versió de com funciona la convivència i construir el seu propi relat. També ha de poder parlar de la relació que manté amb els seus pares i la construcció que ha fet de les causes del desemparament i de les expectatives de futur. L'objectiu és que l'infant disposi d'un espai on pugui donar comptes d'allò que, al cap i a la fi, li és propi.

Aquest treball es fa a partir d'entrevistes periòdiques amb la família acollidora i amb l'infant acollit, sigui a instàncies del professional referent, sigui a demanda d'aquests.

Finalment, cal assenyalar que els professionals que fan el seguiment de l'acolliment han de coordinar-se amb els professionals de la xarxa que també intervenen en el cas (mestres, psicòlegs, metges, etc.). En alguns casos, convé contribuir a ampliar la xarxa de suport social d'algunes famílies en la seva funció com a acollidors.

3.5.4. La formació continuada de les famílies. Els grups de suport

La formació continuada de les famílies acollidores permet establir un espai compartit per rebre assessorament, formació i suport mutu. Conduït per un tècnic en acolliment, s'ofereix com un espai de trobades amb les famílies on poder compartir les experiències amb altres famílies que es troben en situacions similars. A més, les trobades permeten compartir informació sobre temes que són d'interès relacionats amb l'acolliment, la infància i l'adolescència, etc.

La participació en aquests espais de suport s'ofereix com a recurs voluntari i complementari, que no substitutiu, del seguiment individual. Es tracta de facilitar un escenari estable per a l'establiment d'un diàleg que esdevingui un suport a les seves funcions al marge de les urgències quotidianes. La consideració grupal d'aquest espai no és un obstacle perquè sempre es tingui en compte el vessant subjectiu de cadascun dels participants. Alguns dels aspectes que s'hi acostumen a tractar són els dubtes i les qüestions legals, els recursos i les informacions útils, els recursos socials o els ajuts econòmics, l'escola i la relació escola-família, l'educació dels infants en funció de les diferents edats, l'adolescència, el lleure, etc.

3.6. La finalització de l'acolliment

La finalització de l'acolliment es pot produir, principalment, pels motius següents:

- En assolir l'infant la majoria d'edat.
- Quan canvien i desapareixen les circumstàncies que havien motivat el desempament, de manera que té lloc el retorn amb els pares o amb un d'ells.
- Quan l'acolliment ha anat malament, perquè així ho manifesta la família o l'infant. En aquest cas, es buscarà una nova família o l'infant serà acollit en un centre.

El final d'un acolliment és un aspecte que cal treballar amb temps, si no és que es produeix de manera sobtada. Quan és fruit d'una crisi i els fets es precipiten, és molt difícil tenir temps de treballar-los.

Si la finalització de l'acolliment es produeix en assolir la majoria d'edat, ens trobem davant d'un moment anunciat amb antelació. En aquest cas, es poden valorar les diferents opcions que observi l'acollit, que amb freqüència demana poder seguir amb la família acollidora o anar a viure amb els pares.

Si es tracta d'un retorn amb els pares abans de la majoria d'edat, sovint són els mateixos esdeveniments els que els anuncien. En aquest cas, cal poder treballar amb els diferents implicats (pares, noi, acollidors). En aquest sentit, no s'ha

de tenir en compte només la situació dels pares, sinó també la del fill, que no sempre coincideix a l'hora de decidir el moment oportú per fer efectiu aquest retorn. Sempre que es proposa un retorn, cal que sigui un moment adequat també per al fill.

Bibliografia

La bibliografia que aquí se cita recull algunes de les obres que han contribuït a construir el discurs que s'ha exposat al llarg d'aquest mòdul. En realitat, forma part del bagatge dels autors, que, juntament amb la seva extensa experiència en l'àmbit del sistema de protecció a la infància i els acolliments familiars, ha permès descriure aquesta realitat professional, sense que necessàriament se citin les obres al llarg del text. L'encàrrec d'aquest mòdul pretenia recollir aquesta experiència com si es tractés d'un diari de camp, més enllà dels formalismes acadèmics.

La bibliografia que s'apunta forma part del treball d'estudi que fan els autors en el seu exercici professional, que disposa d'espais de formació i supervisió propis i autoorganitzats. Així doncs, cal prendre's aquestes lectures com una invitació per continuar reflexionant sobre les diferents qüestions al voltant de l'acolliment familiar.

Amorós, P.; Palacios, J. (2004). *Acogimiento familiar*. Madrid: Alianza Editorial.

Beck, E. (2003). *La reinvençió de la família*. Barcelona: Paidós.

Cadoret, A. (2003). *Padres como los demás*. Barcelona: Gedisa.

Casellas, S.; Mayoral, J. (2010). *L'acolliment familiar professionalitzat d'infants i adolescents en unitats convivencials d'acció educativa*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania. Secretaria d'Infància i Adolescència.

Chatel, M. (1996). *El malestar en la procreación*. Buenos Aires: Nueva Visión.

Cirillo, S. (1993). *Familia en crisis y acogimiento familiar*. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales.

Cruz Roja Española (2012). *El acogimiento en familia ajena: bases conceptuales y metodológicas para la toma de decisiones*. Madrid: Cruz Roja Española.

Domènech, A.; Prats, D.; Guasch, M. T. (2009). *Guia sobre l'acolliment familiar*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania, Institut Català de l'Acolliment i de l'Adopció.

Del Valle, J. F.; López, M.; Montserrat, C.; Bravo, A. (2008). «El acogimiento familiar en España. Una evaluación de resultados». *Observatorio de la Infancia* (núm. 6). Madrid: Ministeri d'Educació, Política Social i Esports. Govern d'Espanya.

Donzelot, J. (1998). *La policía de las familias*. València: Pre-Textos.

Freud, S. (1992). «La novela familiar del neurótico» (1909) [1908]. A: *El delirio y los sueños en la "Gradiva" de W. Jensen y otras obras*, vol. IX (pàg. 213-220). Buenos Aires: Amorrortu Editores.

Fumagalli, D.; Bassalli, N. (2009). *Esta es tu casa. La aventura del acogimiento familiar*. Madrid: Encuentro.

Goldber, S.; Stoisa, E. (comp.) (2011). *Psicoanálisis con niños y adolescentes 3. Encrucijadas de la práctica psicoanalítica*. Buenos Aires: Grama.

Horno, P. (2014). *Elegir una vida. Historia de vida de familias acogedoras*. Bilbao: Desclée de Brouwer.

Lacan, J. (1978). *La familia*. Barcelona: Argonauta.

Laurent, E. (1994). «La familia moderna». *Registros* (any 4, tom groc, pàg. 22-31).

Laurent, E. (1999a). *Los objetos de la pasión*. Buenos Aires: Tres Haches.

Laurent, E. (1999b). «Parejas de hoy y consecuencias para sus hijos». *Revista Carretel. Psicoanálisis con Niños* (núm. 2, pàg. 9-21).

Laurent, E. (2006). «Las nuevas inscripciones del sufrimiento en el niño». *Revista Enlaces* (núm. 12, pàg. 36-41).

Laurent, E. (2007a). *Psicoanálisis con niños y adolescentes. Lo que aporta la enseñanza de J. Lacan*. Buenos Aires: Grama.

- Laurent, E.** (2007b). *Patología de la identificación en los lazos familiares y sociales*. Buenos Aires: Grama.
- Laurent, E.** (2013). *El matrimonio y los psicoanalistas*. Buenos Aires: Grama.
- Lipovetsky, G.** (2006). *Los tiempos hipermodernos*. Barcelona: Editorial Anagrama.
- Losada, J.; Mayoral, J.; Planas, P.** (2012). *La meva família m'acull: projecte per promoure i millorar la família extensa i donar-li suport*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar i Família, Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència.
- Luna, M.** (2005). *Acogimiento familiar: respuesta social y de Estado en el cuidado de la infancia*. Buenos Aires: Lumen Humanitas.
- Marre, D.; Bestard, J.** (2004). *La adopción y el acogimiento. Presente y Perspectivas*. Barcelona: Estudis d'Antropologia Social i Cultural. Departament d'Antropologia Cultural i Historia d'Amèrica i Àfrica. Facultat de Geografia i Historia. Universitat de Barcelona.
- Montserrat, C.** (2007). *Infants i adolescents acollits pels seus familiars: què en sabem, què co-neixem?* Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania. Generalitat de Catalunya.
- Ripol-Millet, A.; Rubiol, G.** (1988). *L'acolliment familiar*. Barcelona: Pòrtic.
- Roudinesco, E.** (2004). *La familia en desorden*. Barcelona: Editorial Anagrama.
- Sánchez Narbón, A.** (2017). «Els educadors socials en els processos d'acompanyament de les acollides infantils en famílies alienes a Catalunya». Treball de fi de grau. Grau d'Educació Social. Universitat Oberta de Catalunya (directora: Maribel Beltran Peregrín).
- Ubieto, J. R.** (1999). «Familia y condiciones de goce». *Freudiana* (núm. 25, pàg. 67-72). Barcelona: EEP-CAT.
- Ubieto, J. R.** (2009). *El trabajo en red. Usos posibles en educación, salud mental y servicios sociales*. Barcelona: Gedisa.
- Ubieto, J. R.** (2012a). «La acción socioeducativa en el trabajo con familias». A: E. Bretones (coord.). *Familia y educación social. Un encuentro necesario* (pàg. 15-86). Barcelona: Editorial UOC.
- Ubieto, J. R.** (2012b). *La construcción del caso en el trabajo en red. Teoría y práctica*. Barcelona: Editorial UOC.